JUNI 2023 1/2023

ORGLET

Sankt Laurentii Kirke, Roskilde set fra nordøst. Foto: Per Rasmus Møller.

Om Frobenius-orglet fra 1932 i Sankt Laurentii Kirke, Roskilde

– dets restaurering og klanglige tilbageføring

af Per Rasmus Møller

Som en lille enklave tæt på Byparken i Roskilde ligger den katolske Sankt Laurentii Kirke. Kirken, med tilhørende kompleks bestående af skole og et tidligere hospital, er indviet i 1914, og sognet omfatter i dag en menighed på omkring 1200 mennesker.

Kirkens skib er orienteret øst/vest, dog sådan, at kirkens kor imod sædvane vender mod vest. Mod øst ud mod Frederiksborgvej vender facaden med det kraftige tårn, der huser to klokker (Gis[1] og H[1]) støbt 1913 af Eijsbouts i Holland. I facaden findes også kirkens indgangsparti, hvorover der er indmuret et rosevindue. Og lige inde bagved på et pulpitur står kirkens orgel.

De første år klarede man sig med et harmonium,[1] men i 1929 afgav Th. Frobenius & Co. tilbud på et nyt orgel med 18 stemmer samt tre transmissioner, fordelt på to manualer og pedal. Dispositionen skulle være denne:

Manual (I)
C-g^3 56 Tangenter:
Bourdon 16′
Montre 8′
Fløjte Harm. 8′
Gamba 8′
Prestant 4′
Fourniture 3 Rækker

Manual II
C-g^3 56 Tangenter:
Bourdon 16′
Fløjte 8′
Salicional 8′
Voix Celeste 8′
Fløjte 4′
Quinte 3′
Flaveolet 2′ (sic)
Mixtur 3 Rækker
Basson 16′
Trompet 8′
Cremorne 4′ (sic)

Pedal
C-f’ 30 Tangenter:
Subbasse 16′
Bourdon 16′ (transm.)
Basse 8′ (transm.)
Violoncelle 8′(transm.)

1 *Historisk årbog for Roskilde amt* 2001, side 91.

Kombinationer

I. Manual paa Pedal	Høj Oktav i I. Manual	2 frie Kombinationer
II. Manual paa Pedal	Lav Oktav i I. Manual	5 Trykknapper og 1 Annulator
II. Manual paa I. Manual	Høj Oktav i II. Manual	
	Lav Oktav i II. Manual	

Vippende Pedal til Crescendo og Decrescendo paa alle Spil med Viserplade

Svellekasse
Tremolo

Det var som bekendt i de år, at orgelbevægelsen så småt begyndte at vise sig i orgeldispositionerne, og den 19. marts 1931 afgav Th. Frobenius et nyt tilbud på et orgel med 20 stemmer samt to transmissioner, hvor den gryende orgelbevægelse netop anes:

Manual (I)	**Manual II**	**Pedal**
C-g^3 56 Tangenter:	C-g^3 56 Tangenter:	(C-f^1) 30 Tangenter:
Bordun 16′	Bordun d'amour 16′	Subbas 16′
Montre 8′	Bordun 8′	Fløjte 8′
Hulfløjte 8′	Fugara 8′	Fløjte 4′
Gemshorn 8′	Celeste 8′ 2 Fag	Gedackt 16′ (transm.)
Prestant 4′	Fløjte 4′	Cello 8′ (transm.)
Oktav 2′	Flageolet 2′	
Mixtur 2⅔′ 4-5 cor	Sesquialtera 2⅔′- 1⅗′	
	Plein Jeu 1⅓′ 5-6 cor	
	Skalmeje 8′	
	Corno 4′	
Kombinationer		
Manualkobbel II-I	Superoktavkobbel i I	Fri Kombination
Pedalkobbel I	Superoktavkobbel II-I	Svelle for II manual
Pedalkobbel II	Suboktavkobbel II-II	Generalcrescendo
Tremolo	Elektrisk Bælgedrift	Pneumatisk funktion
Keglevindlader	Pris 18.204 Kr. ekskl. facade	

Dette tilbud blev modtaget, og i løbet af 1932 stod instrumentet færdigt som firmaets opus 227. Opbygningen er ganske kompakt med vindladerne anbragt i to etager på hver side af det østvendte rosevindue. De to orgelhuse er foroven forbundet af, hvad man kunne tro, er et overværk. Det er imidlertid en illusion, idet det ikke indeholder piber udover de stumme facadepiber. Orglet har fuldt pneumatisk funktion med keglevindlader, og vindtrykket er forholdsvis lavt, omkring 70 mm VS.

Et kig mod øst med Frobenius-orglet fra 1932 over hovedindgangen.
Foto: Per Rasmus Møller.

Som følge heraf arbejder pneumatikken direkte på motorvind, hvorved trakturen responderer ganske kvikt.
Dispositionen udviser mange klangfarver, men også en påfaldende mangel på rørstemmer i hovedværk og pedal. Det kan undre, når man sammenligner med f.eks. Frobenius-orglet til Marstal Kirke fra 1936 (se ORGLET 1/2019), hvor der både er disponeret en Trompet 8′ i det ene manualværk og en Fagot 16′ i pedalet. Det hænger sikkert sammen med den kompakte opbygning, hvor adgangen til hovedværkets og pedalets vindlader er ganske besværlig selv for en person af normal størrelse. Den foregår nemlig ad en lodret stige igennem en snæver skakt. Der findes en sådan skakt på hver side af svelleværket med adgang til hhv. C- og Cis-side. Det er forhold, der vanskeliggør den periodiske stemning af hovedværkets og pedalets rørværk, og det er måske forklaringen på rørstemmernes manglende tilstedeværelse i de to værker. Svelleværkets rørstemmer derimod er mere tilgængelige, idet de stemmes gennem de åbne svelledøre, der vender ud mod orgelpulpituret.
Allerede otte år efter orglets levering var pendulet så småt på vej mod sit andet yderpunkt: det rendyrkede neobarokorgel, og i 1940 kom det til en ombygning i orgelbevægelsens ånd. Forud havde Th. Frobenius den 23. april 1940 foreslået følgende ændringer, som det fremgår af en skrivelse til kirkens organist, A. Kerckhoffs:[2]

1. *Fugara 8' i Manual II ændres til Principal 4'; Diskanten suppleres med de nødvendige Piber*
2. *Fløjte 4' i Pedal forandres til Rauschquint 2⅔' – 2'. Kor 1: Diskanten suppleres med de nødvendige Piber. Kor 2: 56 nye Piber af 55 % Tin*
3. *Saafremt der kan blive Raad, vil jeg anbefale at ombytte Bordun 16' i Manual II med en Scharf eller Cymbel 3 Cor*

Også savnet af en rørstemme i pedalet blev drøftet. Det fremgår af en skrivelse til organist Kerckhoffs dateret 8. april 1940:

Vi har med Tak modtaget Deres venlige Brev af 4. ds. med Forespørgsel paa en Udvidelse af Orglet i Sct. Laurentii Kirke med en Pedalstemme. Desværre er Pladsen i Forvejen saa begrænset, at en Udvidelse er ret vanskelig, men en Rørstemme Dulcian 16', som vil opfylde Deres Ønske, kan, saa vidt vi ser paa Planerne, tilbygges lige over Pedalrelaiset. Prisen for denne Stemme med 12 Lydrør af Zink og 18 af 55 % Tin vil andrage kr. 985,00.

Vi hilser
Med Højagtelse

TH. FROBENIUS & CO

Pedalrørstemmen kunne der ikke skaffes midler til, som det ses af et brev af 25. april 1940. Heri fremkom organist Kerckhoffs desuden med nedenstående betragtning:

---

2 Alphonse Kerckhoffs 1887-1981, født i Holland, fra 1903 bosiddende i Roskilde.

Der er ingen Tvivl om, at Deres Forslag er udmærket, men Forbedringen bliver efter Sognepræstens Udtale for kostbar igen, da der er saa store Udgifter i Forvejen. Kan vi ikke nøjes med stærkere Pedalklang, (den behøver ikke være lysere) som giver en fastere Underbund og Støtte til I. og II. Manual i Brugen af fuldt Orgel og som giver noget af det helt store Orgel, klanglig set.

Derimod blev de øvrige arbejder udført. Sådan gik det til i 1976, hvor der igen blev arbejdet på orglet. Denne gang var det I. Starup & Søn jf. et firmaskilt på spillebordet. Formentlig var disse arbejder udelukkende af teknisk karakter. Orgelregistranten fandt året efter orglet i denne skikkelse:[3]

Organist Alphonse Kerckhoffs (1887-1981) ved spillebordet i anledning af hans 75-års fødselsdag i 1962. Foto venligst udlånt af Historisk Samfund for Roskilde Amt v. Henrik Denman.

3 Rapport fra Den Danske Orgelregistrant af 18. marts 1977.

Manual I
(C-g^3) 56 tangenter:
Bordun 16′
Montre 8′
Gemshorn 8′
Blokfløjte 4′
Prestant 4′
Oktav 2′
Mixtur 2⅔′ IV-V

Manual II
(C-g^3) 56 tangenter:
Bordun 8′
Celeste 8′ 2 Fag
Principal 4′
Fløjte 4′
Flageolet 2′
Sesquialtera 2⅔′ - 1⅗′
Plein Jeu 1⅓′ V-VI
Cymbel 3 fag
Skalmeje 8′
Corno 4′

Pedal
(C-f^1) 30 tangenter:
Subbas 16′
Fløjte 8′
Principal 4′ (transm.)
Rauschquinte II
Cymbel III (transm.)

Kopler: I$^{4′}$-I, II-I, II$1^{6′}$-I, II$^{4′}$-I, I-P, II-P
Svelle for manual II, Tremulant for manual II

Registreringshjælpemidler
1 frikombination, Tutti,
Indføringstrin for:
1) Principal 8′, Oktav 4′, Oktav 2′
2) Mixtur IV-V
3) Sesquialtera II, Flageolet 2′
4) Plein-Jeu V-VI
5) Skalmeje 8′, Corno 4′

Afstillere for:
1) Mixtur IV-V
2) Skalmeje 8′
3) Corno 4′
4) 16′ i manual

Pneumatisk funktion
Keglevindlader

I orgelregistrantens rapport omtales for første gang de ovennævnte indførings- og annulleringstrin. Om de har været med fra begyndelsen eller måske er kommet til efter tilbuddets afgivelse, er usikkert. If. orgelbyggeriet skulle de være originale. Endvidere ses det, at Hulfløjte 8′ i hovedværket er skåret ned til halv længde og er genopstået som Blokfløjte 4′.
I 1998 havde orgelbygger Svend E. Nielsen koppelmaskinen på værksted og udskiftede samtlige småbælge, og i 2010 foretog Frobenius Orgelbyggeri en rensning for skimmelsvamp. Imidlertid tog skimmelsvampen overhånd i løbet de kommende år grundet vandindtrængen i kirken, og i 2020 var orglet på det nærmeste ubrugeligt.
I marts 2020 afgav Frobenius Orgelbyggeri tilbud på en renovering, og da man nu var i gang, opstod ønsket om en klanglig tilbageføring til originaltilstanden. Rekonstruktionen omfattede bl.a. en ny Bordun 16′ i svelleværket foruden komplettering af de piber i svelleværkets Fugara 8′ og pedalets Fløjte 4′, der var gået tabt ved omdisponeringen i 1940. Konsulent var Michael Lyngvig Thomsen, der forud havde foretaget en grundig undersøgelse af instrumentet.[4] Af restaureringsrapporten[5] fremgår det, at samtlige støbsler og hætter i de dækkede

Den rekonstruerede Bordun 16' i svelleværket. Foto: Frobenius Orgelbyggeri.

stemmer er udbedret og har fået nyt filt. Også for de åbne pibers vedkommende, der med undtagelse af facadepiberne har ikke-Reuterske stemmeslidser, er der sket en udbedring. Hvor det ikke har været muligt at udbedre de bestående stemmeslidser, er piberne påloddet en ny overdel, hvori nye stemmeslidser er skåret, og hvad de to rørstemmer angår, er der sket en udskiftning af uoriginale tunger.

I spillebordet er de oprindelige tangentbelægninger af celluloid udskiftet med nye af ben. Der er endvidere leveret nye registerskilte, dels til de rekonstruerede stemmer og dels til erstatning for enkelte beskadigede skilte, og alle registervipper sidder nu i den rigtige rækkefølge i forhold til den genskabte disposition.

I pneumatikken er samtlige membraner og småbælge udskiftet, mens bælge for registre og afstillere har fået nyt skind. Alle kegleventiler er gået efter og renoveret i fornødent omfang. Endelig har samtlige bælge vindanlægget tilhørende fået nyt læder, og alle vindkanaler er tætnet, foruden at der er leveret en helt ny blæser. Orglet blev indviet ved en aftenkoncert fredag den 29. april 2022 med tidligere

---

4 Jf. rapport udarbejdet af orgelkonsulent, organist Michael Lyngvig Thomsen, dateret 1. juli 2018.

5 Restaureringsrapport udarbejdet af Frobenius Orgelbyggeri, dateret 25. februar 2022. Tilgængelig på *www.wroblewskisfond.dk*

Det restaurerede spillebord med nye tangentbelægninger. Foto: Frobenius Orgelbyggeri.

organist ved Roskilde Domkirke Kåre Nielsen på orgelbænken. På programmet stod musik af Bach, César Franck, Johannes Brahms og F. Mendelssohn Bartholdy. Fra min plads nogenlunde midtskibs i kirken fik jeg et godt indtryk af orglets formåen. Karakteristisk er den varme og brede grundklang, men også en udbredt forsigtighed over for alt det dengang nye. De store mixturer er ganske tilbageholdt rent klangligt, hvilket også gælder for den i de år ikke ofte disponerede Sesquialtera. Savnet af rørstemmer i hovedværk og pedal er mærkbart, idet orglet i nogen grad mangler råstyrke og gennemslagskraft. Derimod besidder det en stor klangpalet i *p* og *mf* og er dermed perfekt til alle mulige former for andagtsfuld musiceren. Herigennem udfylder orglet formentlig sin daglige mission på bedste vis.

Det er uden tvivl orglets placering udenfor folkekirkeligt regi, vi kan takke for, at det ikke for længst har fået skæbnefællesskab med en række andre lignende orgler fra samme tid. Som eksempel tjener det føromtalte Frobenius-orgel til Marstal Kirke fra 1936 (18/II/P), der allerede i 1972 – efter kun 36 år – blev erstattet af et fra grunden af nyt instrument. At søsterorglet i Roskilde stadigvæk eksisterer og nu kan gå en tryg fremtid i møde, skyldes ikke alene tidernes gunst, men også en fornem indsats fra orgelbygger og orgelkonsulent. Ikke mindst skyldes projektets lykkelige udgang støtte fra Johan Otto

Wroblewskis Fond, der gennem mere end 100 lignende projekter er blevet de gamle orglers redningsmand.

Tak til Frobenius Orgelbyggeri v. Eskild Momme samt til Marie Martens, Den Danske Orgelregistrant for oplysninger og for lån af arkivalier. Ligeledes tak til Historisk Samfund for Roskilde Amt v. Henrik Denman for lån af billedet af organist Alphonse Kerckhoffs.

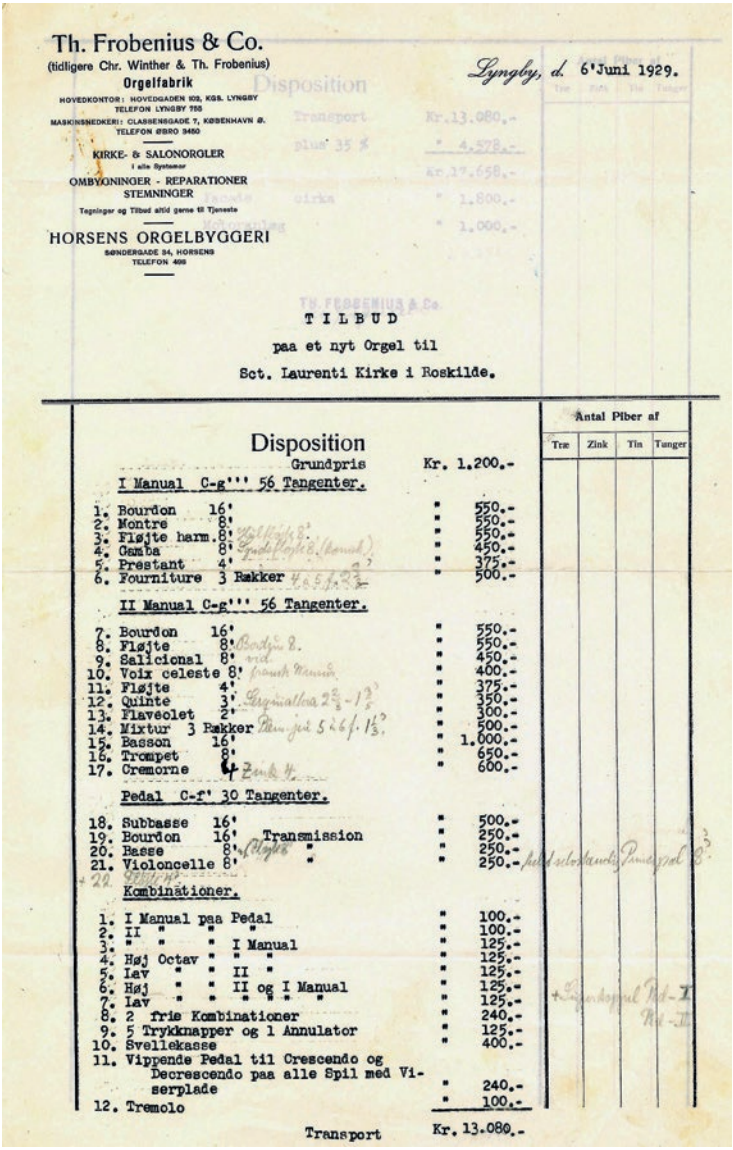

Th. Frobenius & Co.
(tidligere Chr. Winther & Th. Frobenius)
Orgelfabrik
HOVEDKONTOR: HOVEDGADEN 102, KGS. LYNGBY
TELEFON LYNGBY 755
MASKINSNEDKERI: CLASSENSGADE 7, KØBENHAVN Ø.
TELEFON ØSTRO 3460

KIRKE- & SALONORGLER
i alle Systemer
OMBYGNINGER - REPARATIONER
STEMNINGER
Tegninger og Tilbud altid gerne til Tjeneste

HORSENS ORGELBYGGERI
SØNDERGADE 34, HORSENS
TELEFON 406

Lyngby, d. 6'Juni 1929.

TILBUD

paa et nyt Orgel til

Sct. Laurenti Kirke i Roskilde.

Disposition		Antal Piber af			
		Træ	Zink	Tin	Tunger
Grundpris	Kr. 1.200.-				
I Manual C-g''' 56 Tangenter.					
1. Bourdon 16'	" 550.-				
2. Montre 8'	" 550.-				
3. Fløjte harm. 8'	" 550.-				
4. Gamba 8'	" 450.-				
5. Prestant 4'	" 375.-				
6. Fourniture 3 Rækker	" 500.-				
II Manual C-g''' 56 Tangenter.					
7. Bourdon 16'	" 550.-				
8. Fløjte 8'	" 550.-				
9. Salicional 8'	" 450.-				
10. Voix celeste 8'	" 400.-				
11. Fløjte 4'	" 375.-				
12. Quinte 3'	" 350.-				
13. Flavcolet 2'	" 300.-				
14. Mixtur 3 Rækker	" 500.-				
15. Basson 16'	" 1.000.-				
16. Trompet 8'	" 650.-				
17. Cremorne	" 600.-				
Pedal C-f' 30 Tangenter.					
18. Subbasse 16'	" 500.-				
19. Bourdon 16' Transmission	" 250.-				
20. Basse 8' "	" 250.-				
21. Violoncelle 8' "	" 250.-				
Kombinationer.					
1. I Manual paa Pedal	" 100.-				
2. II " " "	" 100.-				
3. " " " I Manual	" 125.-				
4. Høj Octav " " "	" 125.-				
5. Lav " " II "	" 125.-				
6. Høj " " II og I Manual	" 125.-				
7. Lav " " " " "	" 125.-				
8. 2 frie Kombinationer	" 240.-				
9. 5 Trykknapper og 1 Annulator	" 125.-				
10. Svellekasse	" 400.-				
11. Vippende Pedal til Crescendo og Decrescendo paa alle Spil med Viserplade	" 240.-				
12. Tremolo	" 100.-				
Transport	Kr. 13.080.-				

Tilbud af 6. juni 1929 på et ikke-udført orgel til Sankt Laurentii Kirke. Fra Frobenius Orgelbyggeris arkiv.